

ALEXA KÁROLY

Berzsenyi-oráció

(K I E G É S Z Í T É S E K K E L ...)

Egyházashetye-Ithaka,
2025. május 10. 11 óra

Pontosan egy héttel ezelőtt ugyanebben az időpontban egy nagy fehér kövön ültem, napszemüveg, trikó és rövid nadrág, s csöndes derűvel nézelődtem az alig észlelhető langy szellőben. Ragyogott a nap, mögöttem falakra felfutó szőlők, arrébb olajfaliget, magasra nyújtózó nádasok eltévedt foltjai, cédrusok és platánok, egy-egy pálma és mandulafenyő, nyáreleji virágpompa, fölöttem a magasban a dombtetőn a templom csúcsáról Szent György szobra ügyelte a tájat félezer év óta, galambok és sirályok járóroztek közte és közöttem. Előttem csillogott a lehető legkisebb hullámokat fodroztató tenger – és

természetesen egy Berzsenyi-kötet

volt a kezemben. És azon gondolkodtam, hogy mi lett volna, ha Berzsenyi Dániel megláthatja a tengert... Hogy mi lett volna akkor a Berzsenyi-verssel... Arról ne is beszéljünk, hogy ez mennyire abszurd feltételezés. Ám azt jól tudjuk persze, hogy a verseiben gyakran szerepelnek a tenger képei. Méghozzá a legfontosabb költeményekben. Osztályrészem: „Partra szállottam. Levonom vitorlám. / A szelek mérgét nemesen kiálltam. / Sok Charybdis közt, sok ezer veszélyben / Izzada orcán.” A magyarokhoz: „Forr

a világ bús tengere,

oh magyar!” És ami a szívünkhöz a legközelebb áll, a Búcsúzás Kemenes-aljától: „Nem ad vissza nékem már semmi titeket! / Evezzem bár körül a mély tengereket, / Mint Magellán gályái!”

És azt se feledjük, hogy régebbi nagy költőink egyike sem látta a tengert, az errefelé birtokos Zrínyi Miklós, meg a bujdosásra kényszerülő Balassi Bálint kivételével. Ha nagy költő, ha nem – azért idézzük emlékezetünkbe Kisfaludy Sándort is, aki balszerencsés fogságba esésének köszönhetette, hogy szerencséjére meglátta a tengert... De nem látta a tengert Csokonai és Vörösmarty, pedig milyen világokba kalandoztak rajta, nem látta soha Arany János, de az a poéta sem, aki élénk varázsolta, hogy milyen is az, ha „feltámad a tenger...” Se módjuk nem volt rá, se késztetésük, nem vágytak ide, nem volt semmiféle indokuk, hogy a valósággal szembesítsék azt, amit

a tengerről tudtak. Mert a magyar költészet alighanem „mindent tudott” a tengerről. Olvasom Berzsenyinek egy korai szerelmes versében azt, hogy „Ím a nap leereszkedik / Thétis bíbor keblébe...” Thétis, tudjuk, nimfa volt, sőt a leghatalmasabb nereida, a tenger istennője, a hérosz Akhilleusz anyja, aki egy földi embernek, történetesen Péleusz phthiai királynak lett a felesége – de miért bíbor a keble? Azért, mert Berzsenyi ezt olvasta

Homérosz Odüsszeiájában...

És nemcsak ő. Valamikor, egyszer, régen úgy hozta jósorsom, hogy egy alkonyati órán hajóval indultam Athén kikötőjéből Kréta szigete felé, és a leszálló nap fényében nem kék és nem zöld és nem tajtékosan fehér, hanem valóban bíbor színű habok csapódtak a hajó oldalához. Egyszerre hökkentem meg és nyugtáztam a látványt. Meglepett, mert először szembesültem a(z) Ion tenger színeinek ezzel a varázslatával, ugyanakkor fel is voltam készülve rá. Azért, mert ismertem Arany János Őszel című versét: „Arany hajó, mely futva szegdel / Bíbor habot...” Ez is persze Homérosznak – a nagy vak költőnek – a látványemléke...

A kérdést persze általánosíthatjuk: mit kezdhet a költő a látvánnyal, mit a konkrét és közvetlen valósággal? És – szűkítve a kérdést – nem a minden képet behabzsoló, és azonnal verssé varázsoló Petőfi-, hanem a Berzsenyi-féle költő. A magányos, a magának való, az elzárkózó, a szófukar, az otthon ülő, a befelé néző, a mély lelkiéletet élő, a búskomoly, ama – ahogy a régiek mondták –

mélakóros poéta.

És itt kell néhány nagyon is bőszavú mellékmondatban elnézést kérnem. Mégpedig azért a tűrhetetlen önmutoogatásért, hogy egy Berzsenyi-émlékünnepen magamról beszélek. Azaz úgy beszélek a költőről, mintha kerestem és megtaláltam volna a nyilvános alkalmat, hogy odatuljam magamat melléje. Van azonban indokom, azaz van mentségem. Nyugodtan állíthatom, hogy kedves falunk, Egyházashetye leghíresebb szülöttjéről „mindent” tudunk. Semmi valószínűsége annak, hogy két évszázad után ismeretlen versei bukkannának elő, de még annak sem, hogy olyan dokumentumokra leljünk levéltárak porlepte fondjaiban vagy pókhálós családi ládák mélyén, amik árajzolnák a költőről való tudásunkat. És amit nem tudunk, azt már soha nem is fogjuk. Soha nem fogjuk tudni megfejteni pl. ezt a mondatát: „A bölcs nyugszik, mint sárkány a sziklaüregben.” Marad az, ami: egy pokoli erős kép. Ama maga a talányosság... Mindent tudunk, de mégis újra meg újra ott az ösztönzés bennünk, hogy

beszéljünk róla.

Mert – forgassuk a szót bárhogy – velünk van. Ha talán nem is olvassuk túl gyakran.

Okoskodhatnánk, tudóskodhatnánk, elemeire boncolhatnánk a verseit, politikai allegóriákba nyomoríthatnánk – újra és sokadszorra.

Ám úgy gondolom, a leghelyénvalóbb az, hogy aki úgy érzi, köze van a magyar és a pannon múltnak ehhez a nagy alakjához,

az erről a kapcsolatról gondolkodjon el.

Hiszen egy ilyen – mondjuk – személyes élményeket sem szégyenlő önvizsgálat, az efféle megfontolt számvetés magát a Berzsenyi életművet is új fényekkel világhatja meg.

Jó okom van rá,

hogyan ezt állítsam.

1993 májusában már álltam itt és beszélhettem Berzsenyiről a vakító mediterrán fényben. A levegőnek abban a csillogó vibrálásában, amit csak a tengeren észlelhetünk: azt is itt a szomszédban, Európa Közép-tengerénél, ott, ahol a földrészünk civilizációi megszülettek, és ami – Hamvas Bélára hivatkozva bátorkodom élni egy képzavarral – a

Kemenesalja partjait is mossa.

Igen, a délnyugati magyar géniusz önkifejezéseként tartjuk számon Berzsenyi Dániel költészetét. Tehát elmondhatom, hogy bár már régebben is ismertem versbarátként, tanárként, harminckét évvel ezelőtt a társam lett a költő árnyékalakja.

Ő ismertette meg velem Kemenesalját: a tájat, annak szellemiségét, létformáit, emberi színeit. És nemcsak a „mi falunkat”, hanem a tágabb környezetet is. Hogy milyen is ez a tér? Ne én keressem a szavakat. A XIX. század kedves anekdotázó írója volt Vas Gereben. Ő egyszer Nyógyéren vendékeskedett a helyi lelkésznél. Aki a kora délutáni ejtőzést követően hátra hívja barátját és kinyitja előtte a fészert nagy fakapuját, s ő ekkor észleli, hogy nem sík vidéken, hanem dombon van a falu, ám szinte szavát veszíti attól a képtől, ami eléje tárul. Negyven falu, templomtornyokkal, pagonyokkal, vízfolyásokkal, ragyogó színekben ég és föld – „Egy roppant

angolkert ez...

Az ember önkéntelenül kiterjeszti a karjait... és röpielni vágyik e paradicsom fölött”. Az egyik itt megnevezett helység: Sömjén. Jól ismerjük a Berzsenyi-életrajzokból. S hogy ne felejtsem, a Vas Gereben elbeszélés címe: Berzsenyi mint kérő... És ha már Sömjént említem, nem hagyhatom szó nélkül Niklát sem. Bár ki ne tudná, hogy miként vélekedett erről a környékről a költő. Nikláról azonban inkább beszéljenek a somogyiak... Számomra

az út maga

lett szinte rögeszmés fontosságú az évtizedek alatt a szülő- és a lakhely között. Azaz inkább fordítva: Nikláról Hetyére, ahonnan és ahol Berzsényi szekerezgetett atyjához borokkal, búzászásokkal és sódarokkal meg oldalszalonnákkal. Még kézzel rajzolt korabeli térképeket is előhozattam a Széchenyi Könyvtárban, merre mentek a szekérutak két és félszáz éve, hol termeltek szőlőt, voltak-e még bükkösök, hol várták a processziót az útszéli kőkrisztusok, mely földeket takartak be tavaszi kiöntések, voltak-e vízimalomok meg kenderáztatók, melyikük jobbágyfalu és hol volt nemesi közbirtokosság, hát a postaállomás és csárda... Összeakadt-e vajh' véletlenül Kisfaludy Sándorral, aki szívesen vitte a jánosházi zsidóhoz a marháit meg a gabonáját, Badacsony vagy Sümeg felől, de közben azért minden kődarabot fölszedett az úton, némi előtakarékoskodás gyanánt majdani síremlékéhez... És benézett-e Kissomlyóra, a faluba? Örök talány a számomra – mondom közbevetőleg –, hogy miért kellett a somogyi gombai „hegyről” ide hozni a bort, s miért nem itt szűrni a

jóféle furmintot meg rizlinget,

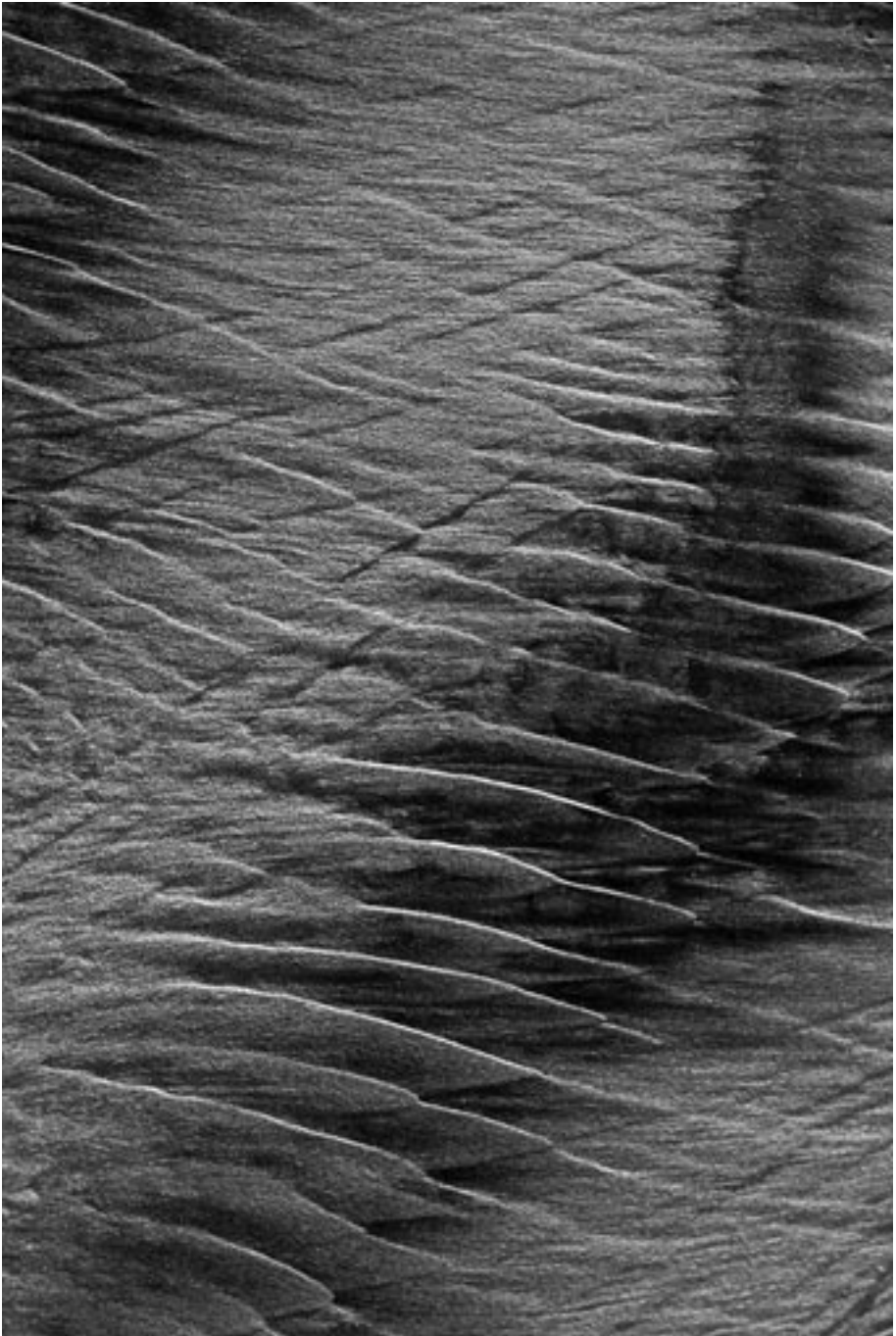
vagy akármiféle elegy-belegy parasztbort... Kissomlyón ott találhatta kor- és iskola-társát az elemiből meg Sopronból, nemes Hegedűs István gondnok uramat, aki ekortájt már alighanem rágicsálta a penna végét a fekete gubacsténtás kalamáris árnyékában, jó magyar tizenkettes versekben megörökítendő huszonkét és fél éves katonáskodásának emlékeit. Ennél az útnál, főleg annak a Sümeg utáni szakaszánál elragadóbb aligha van a Dunántúlon. Ki tudja hányszor jártam be Hetyéről Keszthely és Hévíz felé menendő, és vajon lehet-e nem megállni

Bazsi régi szőlőhegyénél,

amit a kedves néhai költő, Simon István kultuszhelynek ajánlott, hiszen ez az a pont, ahonnan még és már látható volt a Ság teteje, amíg volt „teteje” a Ságnak, és alatta sejdíthető a szülőtte táj... Mára már persze felfalta az akácok ezt a „hegyet” is, de az emlékjelet még ott sötétlik az árnyékban. Hányszor torpantam meg a zalaszántói nagy kanyarban, olykor eltekerve a kormányt, többnyire mandulavirágzaskor a Vár-völgy felé, föl-fölpislogva a rezi vár irányába. Itt szedtem össze azt az útszélre lökött Krisztus-torzót, ami aztán megtalálta a helyét hetyei házam falában... És tovább. Jelen voltam talán

minden hetyei Berzsényi-napon,

és hallhattam, hogyan hangzik a Berzsényi-vers ebben az ünneplőbe öltözött térben. Felejthetetlen emlék az is, hogy sok-sok évvel ezelőtt ott lehettem a Kissomlyó kőfejtőjében daloskörü tagként jómagam is, és megrendültem, hogy miként visszhangzik

Kodály zenéjével fölerősítve az, hogy Forr a világ bús tengere, oh magyar... S ha bélek olykor a hetyei templomba, protestánsként különös öröm olvasni a falon a katolikusoktól is felvállalt sorokat a Fohászzkodásból – az elkötelezettségben gyöngének éppen nem mondható keresztény magyar líra alighanem legnagyobb költeményéből. Koldusállás című könyvem gyűjtőpontja és gyűjtőpontja a Béke utca 5... Ide érkezem, innen indulok, ide jönnek a barátok, innen megyünk tovább a kocsmába, vagy hozzájuk vagy a szomszéd falvakba, ezért meg azért. Hetye, Hetye..., Hetyike – így ujjongtak kicsi lányunokáim, amint a falutáblához értünk. Mi minden történt itt velem meg – olykor általam –, mi a faluval, aminek tanúja lehettem... Bele se merek kezdeni a leltározásba. Meg is írtam sok mindent és mindenkit, gondolom el, miközben vénülő magamon is elmerengek a koldusállásban Ambrus Lajos barátom mértékkel ajándékozott

„pöti-somjai”-jával az asztalon,

előttem a sok villogó kép, mögöttük a temető – hány új sort is nyitott már a sors azoknak, akikkel együtt éltük meg azt, amit Kemenesalja megélni kínált nekünk... Legutolsó könyvemem, melynek nagy részét itt írtam, Berzsényi Dániel szellemének ajánlottam, és tőle oroztam el a cím két felsorát. No és s hadd büszkélkedjem még... Szerkesztő és kritikus felettébb ritkán tud „hatást gyakorolni”, szépen fogalmazva, magára a szépirodalomra. Berzsényinek – ha szabad így mondanom – pár éve ebben is „partere” lehettem. Egyszer ugyanis tetemre hívtam Zalán Tibor barátomat, aki jó néhányszor megfordult Hetyén, mind Ambrus Lajosnál, mind az én portámon, mondván neki, hogy „hogyan is képzelheti magát valaki komoly magyar költőnek, ha nem írt verset Berzsényi Dánielről”? Válaszát inkább nem idézném, de pár nap múlva kész volt egy remeklés,

Berzsényi Hegyhátszentmártonban

címmel, egy kociút ábrándképe Hetye és az Őrség, a Kódó és a Rába között, merő antik ritmus (Szabó Dezső mondta, hogy Berzsényinél az antik vers „nem költői gyakorlat: ő a világot időmértékben hallja”, nos ebben a versben mintha Zalán is...). Látomás, egy alakban a két költő, a jelen meg a múlt, otthon a pannon tájban. Idézhetnék belőle bárhonnán: „Mormogja hervad lám ligetünk Lollim / a szilvalekvárt kifőzte rég / üvegbe zárva vár a szekrény / legtetejére pakolva a nyár...” „... Csak ül nem mozdult az uraság soká / delej forgatja elnehezült szívét / miközben minden könnyűvé vál / lét lebeg el tova pókfonalon...” Igen, ilyen sorokat hallva mely

korosodó férfember

ne képzelné magát Berzsényivel együtt „lekötött kalóznak”? Igen, hiszen főszerkesztő is lettem – huszonegy évvel ezelőtt Szombathelyen. Ha

nincs „Berzsenyim”, nincs folyóiratom sem, ami életem kései évtizedeit sok mindenben meghatározta... És ha nincs Életünk, nem lelhettem volna (ki tudja bár hányadik) otthonomra a szombathelyi Berzsenyi Könyvtárban. Melynek asszonyait és leányait Berzsenyi alighanem nimfákként ábrázolta volna. De neki, szegénynek csak a kaposvári Olvasótár jutott. (Én ingyen viszem a könyveket, Berzsenyi hol öt, hol nyolc krajcár kölcsönzési díjért.)

Ha nem jövögetek már a nyolcvanas években ilyen-olyan irodalmi (sőt utóbb bizonyos „mozgalmár”...) ügyekben Vas megyébe, s ha nem forgolódom az akkor már legendás Életünk környékén, akkor Vas megyét sem tudhatom a magaménak. Még arra a kis papírosra is emlékezni vélek, amire Ambrus Lajos hajdanában (talán a Forgóban tartott Hamvas-előadásom után) valamikor a mind zajgóbb nyolcvanas években felrajzolta, hogy merre autózzak, ha Pest felé menendő nem átallok

egy kitérőt tenni

s fel akarom keresni Hetye „víg körét” (Zalán lírai érzete)... Időben valószínűleg innen „áll egybe” nálam Szombathely és Egyházashetye Vas megye térképén, aminek nyugati határát a számomra természetesen nem Trianonban húzták meg. Ha csak a helyeket kezdeném sorolni, ahol hosszabb-rövidebb időre megfordultam... Előttem vannak napfényben és hóban, az utakon és a dombok között Duka és Káld, Velemér és Zsenye, Rum és Mesteri, Nyőgér és Hegyhátszentmárton, a vármegye összes városa (én már akkor vármegyét és főispánt mondtam, amikor ez még nem volt elrendelve...), Vashosszúfalu és Bögöte, Felsőőr és Csöngé, Gérce és Bó, Ostffyasszonyfa és Kissomlyó... Meg nem tudnám mondani, hogy Berzsenyi szelleme hol is bujkált, pedig ott kellett lennie, amikor borversenyen vagy pálinkamustrán voltam bíráló, vidáman szól V. Németh Zsolt nagybögője, amikor névnapoztam, vágódisznót vettem, Prima és (persze) Berzsenyi-díjat kaptam, amikor szakmájuk művészeire találva, kertkaput, koldusállást és cserépkályhát csináltattam, a „hegyben” tanulgattam

a gyalogszóló kötözését,

amikor Petőfi padjában kucorogtam Ofán, dermedten figyeltem a napjárást az Őrség csodatemplomában, könyvbemutatókon, falunapokon voltam együtt sokakkal, Szarvas József viszáki tündérkertjében ámuldoztam, lassan növegetnek a szilvafáim, amiket Kovács Gyulától kaptam (s ha panaszkodni merek neki, rövidre zárja a választ: ilyenkor mindig a gazda a hibás), új és régi, élő és néhai barátokkal vagyok együtt, ha itt vagyok, Dukai Takács Juditról értekezem kőhajításnyira végső nyughelyétől, májusfa kitáncolásokon, falunapokon feleségem muffinlégiói várják a felvonulókat, az én otelló-pálinkám mellett, Erdélyi János Búcsú Keménosaljától filmjének bemutatója után feldúlva fogjuk a borospoharat, egyszer meg feldobhattam a labdát két hatalmas néger kosaras között egy megyei rangadón, nincs vége a sornak, három évtized..., halászlé verseny Tokorcson, az Ottlik-féle Sgrafittós-ház mint (sajnos: időleges)

szerkesztőségi székhely belakása, esküvői tanúskodás Sitkén, temetés Tilajban, kolbásztöltő rekordok Szarvaskenden majd Győrvarón, választási szónoklat a körmendi főtéren, hogy a komcsik ne szüntessék meg a vármegyét (aztán persze, ha már „nyertünk”... megszüntetjük „mi”), lovasverseny és remek ebédek Bögötén, petanque verseny a sárvári várárookban, cipővásárlás Rábatúron, és ó, a megyebálok, Bertha Bulcsura emlékezőnk Nemeskeresztúron, keresztút Ságón és úrvacsora a kissomlyai templomban, pótnagyapáskodás Majthényi Pannus mellett, kotorászás a cigány lomisosknál Gércén és ugyanott mindennemű füstölt finomságok beszerzése, trófeaszemle és tűzifára alkudozás a Farkaserdőn, időzések a Markusovszky kórháznak ebben meg abban a műtőjében, vonatra várva a bobai állomáson, az étlapot gusztálva és a pincérel értekezve, sörözve, borozva, pálinkázva, a sárvári Hegykapuban, majd Dáninál Mesteriben, Kőszegen a Bécsikapuban és (szegény) Jagodics pincéjében, a szombathelyi Góiban a Gekoban, a Mojóban és a Pásztor csárdában, a 8-as főúton a Gulyás Csárdában, a Patyi Panzióban, a Vén Gesztenyében, a bozsoki Határmenti Vigadóban, a rumi Horgásztanyán..., unokákra ügyelve a mesteri, büki, borgátai, celli, sárvári fürdőekben...

És végül is, summázatként hadd hangozzék el, vállalva az önisméltés megbocsáthatatlan retorikai vétékét, hogy „neki”, legyen csak nagybetűvel:

„*Neki*,”

azaz egy régi poéta Berzsenyi versekbe „transzcendálódott” lényének köszönhetem életem egyik legjobb egzisztenciális döntését, azt, hogy házat és kertet vettem ebben a helységben, az ő szülőfalujában, ami a számára, bárhol is kellett élnie, haláláig maga volt a létezés központja. Hogy közel legyek hozzá? A szelleméhez mindenképpen. Hosszú kertem végét – némely verse sugalmazására – akácok pagonnyá hagytam alakulni, és mindenkinek elmondom, aki meghallgat, hogy a kert vége a régi hetyei temetőhöz fut ki, ahol a Berzsenyi-ősök is végnyugalmat leltek... A föld mélyének titkos áramlatai is összekötnek bennünket meg a századokat...

Tehát

több mint három évtizede

keresem az alkalmakat, hogy – és itt térek vissza az imént feltett kérdéshez – azon morfondírozzak: vers és valóság hogyan is válik versvalósággá költőnk életében és életművében. És ehhez mi köze az utókornak, mi közöm van nekem. Táj és vers, emberi világ és költészet...

Úgy gondolom, Berzsenyi lírájának nagyszerűségére és különlegességeire – ha egyáltalán egy ilyen csoda esetében ez jogunkban áll – az életmódjában, sőt: a létmódjában és élete minden percét uraló közérzetében kereshetünk és talán találunk magyarázatot. Nem megfejtést, az lehetetlen, hiszen a végső titkok elérhetetlenek az alkat, a személyiség legmélyén. Magyarázatot viszont szabad keresnünk, mindazokkal együtt, akik az elmúlt kétszáz évben versvizsgálatokkal vagy társadalmi és

lélektani elemzésekkel próbálkoztak. Talán lehet még megfontolásra érdemes támpontokat találni.

Berzsenyi magányosságát minden olvasója észleli. Minden alkotás – tudjuk – magányban születik, a művész önmagára van utalva, önmagába kell záródnia ahhoz, hogy tetten érhesse szóban, zenében vagy megalkotott tárgyban, amit az ihlet a számára parancsol. Berzsenyinél a magányosság azonban nem (csak) az alkotás természetes terepe, hanem a különállóság és az egyedüllét egyedi létforma-változata. Sajátos, csak reá szabott, mindazonáltal a régi magyar idők számos ismerős elemével színezett.

Ez a másság oly mélységekig

hatja át élete minden szféráját, hogy a személyiség szinte kizárólag önmagában – a lelke mélyén, a mitológiákban vagy a fantázia önfeledtségében – kénytelen keresni a lehetőségeket a művészi megszólalására. Tudjuk pl., hogy mely vidékeken fordult meg élete során, ám verseiben ezeknek alig találjuk nyomát: költeményeinek hőseként hatalmas tengereken hánykolódik, lelke vulkánok fagyos és forró világában borzong, ritka derűsebb pillanataiban sosem volt pagonyok, soha nem látott völgyek, csermelyek bájdos kellemei között keresi az örök szépséget... Gondban volnánk, ha az ő költői leírásai nyomán akarnánk megrajzolni még szülőföldje képét is, ami pedig halálig elkísérte lírai álmaiban. Kivételes emberi és írói különállóságát magánemberi sorstörténete magyarázza. Fussunk át ennek néhány elemén. Egész életét falun töltötte, Sopron volt a legnagyobb város, ahol huzamosabban élt, gyűlölte az utazást és a „városokon betyárkodást”, a kalandok nem izgatták, ki nem állhatta a nyüzsgést, a két fővárosban, Bécsben és Pest-Budán egyszer-kétszer ha megfordult, felsőbb iskolákat nem járt, középiskolát is alig, emberi környezetét – nem kevés jelét adta ennek – nem tartotta magához méltónak,

nem volt kívül

beszélnie arról, ami a számára fontos. Magyar irodalmi ismeretekkel sem kényeztette el a kora, a régi jó magyar kismestereket ismerte valamelyest, Gvadányit, Orczy Lőrincet, Pálóczi Horváthot, meg pár németet... Táji szűkösség, szociális középszerűség. Az érző lelkű, művelt barátok teljes hiánya. Titáni lelke viszont teret követelt magának. Semmiféle eligazítást nem talált a környezetében. Egy élet, ami a tudathasadás permanens állapotával írható le. Egyfelől a másság, másfelől a kötelező igazodás a helyzethez: lenni olyan, mint amire helyzetem kijelöl – derék családfő, igyekvő gazda, tiszteletre méltó megyei úr. Elemi paradoxon ez: a (földes)úri szabadságnál (de a polgári életvitelnél is) aligha van kötelességekkel terheltebb fogság. Szabad vagy, de minden pillanodat a megkötöttség és a feladatteljesítés határozza meg. A vers volt számára a kiút, sőt ennek művelése volt az önazonosság egyetlen lehetősége, biztosítéka, garanciája. A megemelt hang, ami, ha csak pillanatokra, ha csak a méhes zúgó csendjében, ha csak a magányos szekerezés kegyelmi pillanataiban elnyomja a kilá-

tástalanság csöndjét, az önfeladás suttogó rettenetét. Legutolsó nagy verse a Majláth-óda. Ennek ihletforrása a harmadik versszak utolsó két sora: „Majláth! poétád napja húnyik, / S nem ragadoz dala árja többé.” Na, de addig! Az a tíz sor! Egy olyan táj, amit soha nem láthatott, de aminél valósabbat magyar költő nem rajzolt talán azóta sem... A természeti tájnak egy olyan látvány-ellentéte vetül föl a költészet egére itt, aminek zártságából csak

a lélek legmélye felé

nyílik kapu: „Majláth! poétád éneke zeng feléd, / Nem mint a rohanó Vág, mikor árjait / A Kárpátok közt zúgva szórja, / Tört jeget és köveket sodorván; / Csak mint az alkony enyhültén kalász- / Párnáján pihenő lyányka szelíd dala / Idvezli a várt est nyugalmát / S a hegyek ormai közt mosolygó / Holdat, midőn már csend fedi a mezőt, / S a pásztorkalibák gőze a völgybe szállt.”

A vershez mint a válság megoldásához egyetlen biztatást kapott a sorstól és kora műveltségétől: az antik mítoszokat, istenek és hőszok számára mindennél valóságosabb alakjait, Homéroszt és Horatiust. Ez volt az egyetlen kontroll amikor a versek írásához fogott, meg persze az ízlés. Különös módon egyszerre amatőr és professzionális ez a költészet – amatőr, de soha nem dilettáns. És soha nem igazodik külső elvárásokhoz. Egyetlen kivétellel, és ez a haza iránti rajongó szeretet, ám ez a „külső” készítés sem program nála, nem ideológia, nem valami mámorosra képzelt jövő pedagógiai „posztulátuma”, nem: ez nála a személyiség alapértéke. Zsigeri tény. Amin az a mai olvasó, aki soha nem vesz kezébe Berzsenyi-kötetet ámulva értetlenkedne: micsoda boldog időben élt ez költő, amikor a nemzetnek a szibaritásától kell főleg félni... Nem úgy, mint ma, amikor a már nem is létező nemzet szó nem jelent mást, mint a hazapusztító gyűlölködés végső állapotát. Elő a mitológiával, hogy meg tudjuk fogalmazni magunkat... És nem a napfényes görög-rómaival, hanem azzal, ami az Észak fergetes hidegét hozza: Niflheim országából, Odin, Thor, a nornák és a walkűrök honából. Illyés Gyula szegény még 1930-ban is azt mormolta ide neked meg nekem: „Jöhet az idő, hogy emlékezni / bátrabb dolog lesz, mint tervezni...”, kezdi és ide jut: „mormolj magadra varázsinget, /

kiáltsd az éjbe

Berzsenyinket.” De hát ki ez az „Illyés Gyula”, nem valami utcanév Rákospalotán? És – Istenem – tehetünk most és itt egyebet, mint ezt: vissza Dani urasághoz... Ő mit sem sejtve a későbbi magyar időkről, tette a versben és a verssel azt, amire sorsa kijelölte, papírra szegezett szemmel vagy a niklai szűk szemhatár mindennapi-ságait tudomásul véve: akkor a legintenzívebb, ha ódába fog és amikor hagyja, hogy a melankóliája keresse a formákat, célratorően, engedmények nélkül. A Berzsenyi költészet nem másolása, nem leképeződése az érzékekkel foglyul ejthető valóságnak, hanem maga a teremtett világ. Legnagyobb pillanataiban – mondhatni – valami

költészetünkben példátlan fényű és őszerejű robbanás. Berzsenyi „tulajdon tüzeiben ég”, mondja egymásnak Kölcsey és Kazinczy. Az a kilenc év, amíg a nagy széphalmi öreggel érdembeli kapcsolatban volt (NB. soha nem találkoztak...) a méltó szellemi társra találás illúziójával ajándékozta meg. Volt kivel beszélnie arról, ami a számára a legfontosabb. Hamar kiderült a mássága itt is, Kazinczy is, de főleg híveinek köre soha nem tudott felmelegedni iránta. Ez a viszolygás kölcsönös volt. Ki ne emlékeznék arra a képre, ahogy a hajóhídon találkozik Berzsenyi a pesti költőkkel, akik rajongva borulnának a nyakába, ő meg: Pipa van a számban, nem csokolózom... Aztán vissza az egyedüllétbe: „S mint az őszült kor, komor és magányos / Rejteket választ, s szelődje mellett / Rágja bajúszát...”

A sorsa ellen senki nem rugódozhat,

aki sokat élt,

az jó tudja ezt.

Ám ha már ezzel kezdtük,

fejezzük is be

ezzel: mi lett volna, ha Berzsenyi Dániel meglátja a tengert... Biztos, hogy először is leverné a csizmájáról a port és erőseket szippantana a pipából, lassabban parázslík a dohány ebben a páradús levegőben. Aztán szemügyre venné a házfalakon a borágakat, hogyan is vannak metszve, szeme meg-megállapodna a száradó halászhalókon, idegenkedve nézné a tenger szikkadó csodálatosságait az árusok pultján, pláne ha a tányérjára képzeletben őket, arrébb enged az unszolásnak és elfogad egy pohár bort, szokatlan az illata-aromája, de ízlik, noha nem mutatja, csak bólint egyet, szóba elegyedik itt-ott, latinjával elboldogul a pergő nyelvű dalmaták között, de végül oda kell fordulnia a végtelen víz felé, kurta lábaival felkapaszkodik egy kikötő vasbakra és körülnéz. És érzi, hogy eljött a pillanat, amikor valóban

meg kell látnia azt, amiért idejött.

Tehát lehunyja a szemét.

Lehunyja a szemét és hagyja, hogy benépesedjen előtte a tér, szirének fészülik a hajukat derékig kiemelkedve a hullámok közül, Leviatán fújtat előbukkanva a mélységből, a messzeségben Poszeidon mutogatja hatalmát delfinháton, odafönn meg Hüperion hatalmas gyermeke, Hélios száguld Keletről Nyugatra tüzes szekeren és csak ő látja, ahogy Odüsszeusz kémleli a távoli otthon az árbcórúdba kapaszkodva, hol kösse le végleg a hajóját, Odüsszeusz,

vagy Berzsenyi, vagy bármelyikünk...

